

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.6>**Андрій ГРЕКУ**аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

Andrii HREKU Postgraduate Student at the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

ЗАСАДИ СПРАВЕДЛИВОСТІ У СУДОЧИНСТВІ**PRINCIPLES OF JUSTICE IN JUDICIARY**

Кожна країна повинна гарантувати, на законодавчому рівні, основні засади справедливого судочинства. Адже людські права та свободи не повинні порушуватись. Вони потребують особливого захисту та гарантій. Хто, як не держава забезпечує кожному законність рішень судових органів та відповідність їх національним та міжнародним нормам. Судочинство повинно проходити враховуючи правила моралі у суспільстві.

Через збройну агресію росії та вторгнення її на територію України, часто зустрічаємо порушення загальних засад справедливості. Ця нагальна проблема потребує дослідження та розв'язання. Воєнний стан не повинен впливати на судовий процес. Законодавство має працювати таким чином, щоб не порушувати людські права та врегулювати роботу судів, не зважаючи на зовнішні фактори та ризики.

Актуальним виступає вивчення вітчизняної теоретико-правової та міжнародної наукової літератури, для аналізу та дослідження фундаменту здійснення правосуддя в нашій державі.

Мета. Метою статті є теоретичний аналіз джерельної бази та виокремлення основних засад справедливості у судочинстві.

Матеріали і методи. Матеріалами вивчення є: законодавча міжнародна та національна нормотворча база та наукові здобутки вчених та їх дослідження. При проведенні наукового аналізу застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Особливе місце відводиться юридичному методу. Застосовано метод аналізу, при вивченні наукової літератури. Також зустрічається порівняння, структурно-функціональний метод та прогнозування.

Результати. У результаті теоретичного та правового аналізу проаналізовані нормативно правові джерела та праці вчених, структуровано науковий матеріал, запропоновано авторські пропозиції, щодо класифікації основних засад справедливого судочинства і рекомендації про вивчення позитивного міжнародного досвіду та застосування його в Україні.

Перспективи. Правовий та теоретичний аналіз та дослідження наукового та правового джерельного фундаменту, з питань захисту основних засад справедливого судочинства, надає змогу, з'ясувати основні проблеми сьогодення та дослідити їх в майбутньому на глобальному рівні та застосувати авторські пропозиції в практичній діяльності.

Ключові слова: справедливе судочинство, джерельна база, основні засади, судові рішення, теоретико-правове дослідження, норми закону, норми моралі.

Each country must guarantee, at the legislative level, the basic principles of a fair trial. After all, human rights and freedoms should not be violated. They need special protection and guarantees. Who, if not the state, ensures everyone the legality of the decisions of judicial bodies and their compliance with national and international norms. Judicial proceedings must take into account the rules of morality in society.

Because of Russia's armed aggression and its invasion of the territory of Ukraine, we often encounter violations of the general principles of justice. This urgent problem needs to be investigated and solved. Martial law should not affect the judicial process. Legislation should work in a way that does not violate human rights and regulate the work of courts, regardless of external factors and risks.

The study of domestic theoretical-legal and international scientific literature is relevant for the analysis and research of the foundation of the administration of justice in our country.

Purpose. The purpose of the article is the theoretical analysis of the source base and the identification of the main principles of justice in judicial proceedings.

Materials and methods. The study materials are: legislative, international and national normative base and scientific achievements of scientists and their research. General scientific and special methods were used during the scientific analysis. A special place is given to the legal method. The method of analysis is applied when studying scientific literature. Comparison, structural-functional method and forecasting are also found.

Results. As a result of the theoretical and legal analysis, the normative legal sources and works of scientists were analyzed, the scientific material was structured, the author's proposals were proposed, regarding the classification

of the main principles of a fair trial and recommendations on the study of positive international experience and its application in Ukraine.

Discussion. *Legal and theoretical analysis and research of the scientific and legal source foundation, on issues of protection of the basic principles of fair justice, makes it possible to find out the main problems of the present and to investigate them in the future at the global level and to apply the author's proposals in practical activities.*

Key words: *fair justice, source base, basic principles, court decisions, theoretical and legal research, norms of the law, norms of morality.*

Постановка проблеми. Засади справедливості у судочинстві є гарантією демократичності судового процесу та розвиненої правової держави. На сьогодні, через воєнне вторгнення росії на територію України, основні загальні принципи міжнародного та національного законодавства можуть порушуватись.

У нормотворчій діяльності є значні прогалини, адже на практиці через відсутність електроенергії, зв'язку особи не можуть бути присутніми на судових засіданнях навіть в онлайн режимі. Звичайно, з розвитком інтернет-технологій, можна звертатися до суду з проханням підключення відеозв'язку, але дуже часто працівники суду не ідуть на зустріч, через особисте небажання, або відсутність технічних засобів. У такому випадку порушуються основні засади справедливості судового процесу, що є величезною проблемою сьогодення.

Це звичайно суперечить міжнародному законодавству, адже кожна людина має право на доступ до судового засідання. Вважаємо, що необхідно проаналізувати зарубіжний досвід та підлаштувати законодавство України під воєнний час. Було б доречно залучати міжнародну спільноту для обміну досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою та правовою джерельною базою є законодавство та теоретичний матеріал, таких вчених як, В. Котюк [4], О. Кучинська [5], Г. Мамка [6], N. Bondar [12], Л. Сердюк [7], D. Chyzhov [13], S.Zhdanenko [14], O. Skrupniuk [15].

Проаналізовані основні міжнародні та національні акти, а саме: ЗДПЛ [2], Європейської конвенції 1950 року [11], Конституція України [3], Закон України № 2469-VIII [9], Закон України № 2206-VIII [9], Конвенція 1989 року [10].

При написанні статті використано юридичні методи, метод аналізу, системний метод, статистичний метод, структурно-функціональний метод, історичний метод, метод порівняння тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення і дослідження джерельної бази та виокремлення основних засад справедливості у судочинстві. Основним завданням є теоретико-правовий аналіз зарубіжної та вітчизняної наукової літератури та внесення авторських пропозицій, щодо власної загальної класифікації та програми щодо

дотримання засад справедливого судочинства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Судовий процес в Україні повинен здійснюватись на засадах справедливості, враховуючи вітчизняні та зарубіжні норми. В умовах воєнного стану судочинство в Україні має проходити в безпечних умовах. Закон № 2469-VIII від 31 березня 2023 року нормативно закріпив основні положення безпеки в країні [9]. ЗДПЛ [2] та Європейська конвенція 1950 року [11], на міжнародному рівні закріплюють гарантії захисту людських прав та гарантують кожного захист основних свобод.

Через воєнні дії дуже часто порушуються основні засади справедливості судочинства, що є нагальною ключовою проблемою сьогодення. Доступ до судового засідання кожного учасника гарантується і на міжнародному і на національному рівні, а саме Конституцією України, вважаємо що на державному рівні повинні бути закріплені додаткові гарантії справедливого судочинства.

Неможливо не погодитись з Чижев Д., який зазначає що кожна країна повинна гарантувати безпеку своєму населенню. Погоджуємось з його думкою, що нормотворчість має працювати таким чином на загальному рівні, щоб не порушувати людські свободи та права [13, с. 101].

С. Жданенко та О. Дзьобан також досліджують безпеку суспільства [14, с. 15]. Дійсно судочинство повинно проходити у безпечних умовах, це сприятиме здоровому підходу щодо моральності прийняття рішень. Тому держава повинна забезпечувати безпеку судового процесу, врахувавши на законодавчому рівні всі ризики.

В.О.Котюк вказує, що термін справедливість пов'язаний саме з правом та є фундаментом демократичності та свободи. Справедливість характеризується загальністю та державним і громадським характером. Мораль характеризується суспільними уявленнями про справедливість, добро та зло [4, с. 20; 5, с. 2]. Судді, при винесенні рішень, та законотворці, під час створення нормативно-правових актів, обов'язково повинні враховувати норми справедливості.

Слушно підкреслити, що Г. М. Мамка, проводячи дослідження категорії справедливості у судочинстві з кримінальних справ, наголо-

шує, що важливими є саме загальні засади. Він досліджував нормативно-правові акти зарубіжних країн і судову практику з захисту людських прав Європейського суду. Справедливість, на думку науковця, є загальним принципом і може регулювати будь-яку галузь вітчизняного права, у тому числі і кримінального [6, с. 123].

Г. М. Мамка пропонує закріпити принцип справедливості у кримінальному законодавстві окремо [6, с. 123]. Вважаємо, що дана пропозиція є актуальною та важливою і потребує подальшого аналізу та вивчення в майбутньому. На нашу думку, поняття справедливості є загальною, широкою категорією. Зазначена засада повинна закріплюватись, як окремо, так і в кожній галузі національного права.

О. А. Кучинська також пропонує розширення КПК статтею, яка розкривала б основні засади справедливості судочинства у кримінальних справах. Рішення суду повинні відповідати Конституції та не порушувати права людини на міжнародному рівні. Способи впливу на порушників повинні відповідати ступеням небезпечності та бути законними [5, с. 10].

Закон № 1402-VIII від 02.06.2016 гарантує кожному справедливий суд. При його написанні враховувались міжнародні стандарти [10]. Цей нормативно-правовий акт є гарантом справедливого судочинства в Україні. Тому його важливість є значною та він виступає як фундамент регулювання нормотворчої діяльності у цій галузі.

На нормативному рівні закріплено, що правосуддя відбувається на засадах справедливості та верховенства права. На законодавчому рівні забезпечується кожному право на справедливість судового процесу та повагу до його учасників. Відповідно до законодавства кожен має право на доступність судочинства [3]. Іноземцям, юридичним особам, як і громадянам України, а також особам без громадянства, гарантується право захисту своїх прав [10]. Це, також, важливе положення, яке не може бути без уваги.

Н. Оніщенко стверджує, що свобода пов'язується з загальним принципом справедливості [8, с. 56–58]. Погоджуємося з його думкою, адже права та свободи гарантуються на міжнародному рівні.

Слушно підкреслити, що N.A. Bondar у своїх наукових працях, відмічає, що у вітчизняному законодавстві фундаментом захисту людських свобод та прав є справедливий судовий розгляд [12, с. 27]. Основна, загальна засада справедливого судочинства, доречно, виокремлена вченим.

Сьогодні, через воєнні дії на практиці, на жаль, порушуються загальні засади справед-

ливого судочинства. Наприклад, доступ до судового засідання кожного учасника гарантується, як міжнародними, так і державними нормативно-правовими актами. На національному рівні основним є саме Конституція України.

Вважаємо що на державному рівні повинні бути закріплені додаткові гарантії доступності та роз'яснення працівникам суду щодо необхідності проведення онлайн засідань та забезпечення установ суду всім необхідним технологічно. Обмін зарубіжного досвіду дасть змогу обрати перспективний шлях розвитку судової системи нашої держави.

Вважаємо, що для запобігання порушенням людських прав у судовому процесі, а саме його справедливості, необхідно зафіксувати алгоритм послідовної процедури, під час воєнних дій, взявши до уваги проблемні аспекти, ризики зовнішнього та внутрішнього характеру. Актуальним та важливим буде, на державному рівні, залучення працівників суду з інших держав, для обміну інформацією.

Вчений Сердюк Л. стверджує, що в сучасному вітчизняному законодавстві важливо конкретно виділити випадки обмеження людських свобод та прав [5, с. 271]. Вважаємо, що нормотворча діяльність повинна будуватися таким чином, щоб уникнути таких ситуацій.

На нашу думку, актуальною буде авторська програма, щодо дотримання засад справедливого судочинства в умовах воєнного стану, адже сьогодні, під час здійснення судочинства, зустрічається безліч проблем. Виокремлена мета цієї програми та шляхи застосування зазначених положень в практичній діяльності (табл. 1).

Авторська розробка, у вигляді програми потребує подальшого аналізу, вивчення та доповнення в майбутньому і є актуальною та важливою сьогодні. Адже, через воєнне вторгнення росії на територію України, суспільство має безліч проблем, які необхідно вирішувати ефективно.

Провівши аналіз та узагальнивши джерельну базу доречно в майбутньому далі досліджувати проблемні аспекти. Слушно зазначити, що гарантії справедливого судочинства повинні надаватись на державному рівні. Це відкриває можливість розв'язати ключові проблеми сучасності як в Україні, так і в інших державах, тому важливим є обмін досвідом між країнами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті теоретичного та правового аналізу наукової літератури та законодавства, проаналізовані нормативно правові джерела та праці вчених, узагальнено науковий

Таблиця 1

Програма дотримання засад справедливого судочинства в умовах воєнного стану

№ пп	Мета програми	Застосування на практиці
1	Теоретичне вивчення засад справедливості та виокремлення основних складових: доступності, демократизму, моральності, законності, дослідження зарубіжної практики.	Запропоновано пов'язати справедливість судочинства з моральністю та в науковій літературі виокремити загальні складові.
2	Спеціальна процедура, впровадження засад справедливого судочинства на практиці	Анкетування учасників судового процесу для проведення статистики щодо порушення людських прав.
3	Узагальнення спеціальних правил для ведення справедливого судочинства.	Роз'яснення учасникам судового процесу їхніх прав та свобод. Підвищення кваліфікації працівників суду щодо справедливого судочинства.
4	Вирішення проблеми справедливого судочинства у воєнний час	Удосконалення законотворчості, поліпшення обізнаності суспільства.

* Джерело: авторська розробка на основі теоретичного аналізу наукових джерел

матеріал, запропоновано авторські пропозиції, щодо класифікації основних засад справедливого судочинства, а саме: доступності, демократизму, моральності, законності, та наведена авторська програма, щодо дотримання засад справедливого судочинства в умовах воєнного стану.

Вказано на необхідності аналізу зарубіжного досвіду та підлаштування законодавства України під воєнний час. Було б доречно залучати міжнародну спільноту для обміну

досвідом. Рекомендовано детальне вивчення позитивного міжнародного досвіду та застосування його в Україні.

Правовий та теоретичний аналіз та дослідження наукового та правового джерельного фундаменту, з питань захисту основних засад справедливого судочинства, надає змогу з'ясувати основні проблеми сьогодення та дослідити їх в майбутньому на глобальному рівні та продовжити удосконалювати авторську програму для застосування на практиці.

Література:

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Основні права людини [Електронний ресурс]. Ужгород: Ліра, 2003. 66 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5101/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.pdf>
2. Загальна декларація прав людини 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конституція України від 26 червня 1996 року. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Котюк В. О. Основи держава і права : навч. посіб.. 3-є вид., доп. і перероб. К. : Атіка, 2001. 432с.
5. Кучинська О. А. Зміст принципу справедливості у кримінальному судочинстві України [Електронний ресурс]. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», 2011. № 1(3).* URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11koaksu.pdf>
6. Мамка Г. М. Справедливість як категорія та засада кримінального провадження [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право. Ужгород : «Гельветика», 2018. Т. 2. Вип. 48. С. 120–123.* URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34432/1/%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%94%D0%98.pdf>
7. Сердюк Л. Законодавчо визначені підстави правомірного обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2022. № 2. С. 269–272.* URL: [10.31733/2078-3566-2022-6-269-272](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-269-272)
8. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 132 с.
9. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 31.03.2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
10. Про судоустрій і статус суддів № 1402-VIII від 02.06.2016 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

11. Про права людини (Конвенція). 1950. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
12. Bondar N. A., Mishchenko's M. S. Freedom as a legal value: nature and features. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2023. 26–30. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.05.3
13. Chyzhov D. Organizational and legal support of human rights and freedoms in the national security of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2021. 7, 98–103. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/7/16.pdf>
14. Dzioban, O. P., Zhdanenko, S. B. Prava liudyny i natsionalna bezpeka: filosofsko-pravovi aspekty vzaiemozviazku. *Human rights and national security: philosophical and legal aspects of the relationship*, 2020. 9–22.
15. Skrypniuk O., Tokarchuk L. Protection of children's rights and interests under war conditions in the east of Ukraine and in the annexed Crimea Republic: new challenges for Ukraine. July 2020. ScienceRise Juridical Science.

References:

1. Bysaga Y. M., Palinchak M. M., Belov D. M., Dankanych M. M. Fundamental human rights. (2003). Uzhgorod: Lira, 66. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5101/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.pdf> (access date: 23.02.2024).
2. Universal Declaration of Human Rights (1948). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (date of application: 25.02.24).
3. Constitution of Ukraine of June 26, 1996. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date: 24.02.2024).
4. Kotyuk V. O. (2001). Fundamentals of the state and law: education. manual. 3rd ed., add. and processing. K. : Atika. 432.
5. Kuchynska O. A. (2011). Content of the principle of justice in the criminal justice system of Ukraine. *Journal of the National University "Ostrozka Academy". "Law" series*, 1(3). Retrieved from <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11koaksu.pdf> (date of application: 25.02.24).
6. Mamka G. M. (2018). Justice as a category and basis of criminal proceedings. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University: series: Law*, 2.48. 120–123. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34432/1/%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%94%D0%98.pdf> (access date: 22.02.2024).
7. Serdyuk L. (2022). Legislatively defined grounds for lawful restriction of constitutional rights and freedoms of a person in the conditions of martial law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Special Issue No. 2*, 269–272. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-269-272 (access date: 22.02.2024).
8. Onishchenko N. M. (2002). Legal system and state in Ukraine. *Institute of State and Law named after V. M. Korytsky National Academy of Sciences of Ukraine*, 132.
9. On the national security of Ukraine. Law of Ukraine No. 2469-VIII dated March 31, 2023. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (access date: 23.02.2024).
10. Pro Laws in Supplementary Status. (Law of Ukraine). No 1402-VIII dated 02.06.2016. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (access date: 23.02.2024).
11. European Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms (1950). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (date of application: 18.01.24).
12. Bondar N. A., Mishchenko's M.S. (2023). Freedom as a legal value: nature and features. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 26–30. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.05.3 (date of access: 22.02.2024).
13. Chyzhov D. (2021). Organizational and legal support of human rights and freedoms in the national security of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 7, 98–103. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/7/16.pdf> (access date: 23.02.2024).
14. Dzioban, O. P., Zhdanenko, S. B. (2020). Prava liudyny i natsionalna bezpeka: filosofsko-pravovi aspekty vzaiemozviazku. *Human rights and national security: philosophical and legal aspects of the relationship*, 9–22.
15. Skrypniuk O., Tokarchuk L. Protection of children's rights and interests under war conditions in the east of Ukraine and in the annexed Crimea Republic: new challenges for Ukraine. July 2020. ScienceRise Juridical Science.